

Homérosz
Íliász

OK

OLCSÓ KÖNYVTÁR

Homérosz

ÍLIÁSZ

Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest

Harmadik kiadás

Fordította, az előszót és a magyarázó
jegyzeteket írta

DEVECSERI GÁBOR

APÁM EMLÉKÉNEK

OLCSÓ KÖNYVTÁR
Szerkeszti Varga Katalin

© Szépirodalmi Könyvkiadó, 1985

Homérosz valamennyi „csodátlan csodája” között maga a két költemény a legnagyobb. Egymást tükröző, egymást vonzó, egymásnak felelő sok kristálylapja, kristálylaprendszere szövegfölötti beszédességgel csillog. E rendszerben minden sor tízszer, százszor, végtelenszer többet mond, mint egymagában. Pedig egymagában is – csaknem mindegyik – gyönyörű. És egymagában is – mindegyik – élettel.

Az epikus nyelven belül ezt a homéroszi epikus nyelvet, mely a formulákat nemcsak használja, megteremti és újrahasználja (ezt megtették elődei is); ám ezen belül mindegyiküknek sokszoros jeladó-szerepet is ad, ezt az örökösen rezgő legyezőnyelvet, ezt a pillanatonként szirmokat pattintó virágnyelvet, az ismétlődő sorok, sorcsoportok enyhülethozó, haragébresztő, gyöngédség-árasztó, figyelemfelhívó, sorskondító motívum-szerepét a Homéroszt fölfedező késői korok eleinte észre sem vették.

Később nem láttak benne mást, mint naivitást, a szólamok sorozatos használatának természetességét. Amely természetesség persze mélységesen igaz, csak éppen távol áll minden naivitástól: egyszerűsége sokszorosán összetett folyamatok eredménye. Még később egyenesen kárhoztatták az ismétlődéseket, mint szegénység jelét: miért nem talált új szavakat, változatosabb kifejezést.

Három évtizede megvédték: az epikus költő éppúgy szerkesztette a maga művét sorokból, mint egyes szavakból; „s ha így van, nem róhatjuk meg eredetiség hiányáért, amikor sorokat vagy fejezeteket ismétél, semmivel sem inkább, mint amennyire valamely modern költőt támadhatnánk meg azért, amiért ama szavakat használja, amelyeket anyanyelvében talál, és nem gondol ki új szavakat gondolatai kifejezésére”. Csakhogy Ho-

mérosz nemcsak a vádnak, hanem ennek a védelemnek is magasan fölötte áll. „Eredetisége” és nagysága nem az epikus ismétlődések ellenére, hanem – többek között – éppen általuk válik nyilvánvalóvá.

Homérosz „epikus egyszavainak” elektromos töltése éppen minden egyes elhangzásukkor sokféleképpen beszédes ismétlődésük révén mérhetetlenül nagyobb, semmint a hallgató, az olvasó eleinte gondolná.

Érezni azonban már az első folyamatos olvasáskor érzi.

S hát még a második, a sokadik olvasás, belélapozás alkalmával! Mert abban aztán igaza van a fentebb idézett védelmezőnek, Calhounnak, hogy „a homéroszi ismétlés olyan hatásokra törekszik, amelyek bizonyos fokig megfelelnek valamely modern zenei alkotásban visszatérő szólamok és hangok hatásának”.

Világos, hogy az ilyen zenei hatás töretlen megőrzése, felkeltése a Homérosz-fordítás legelső feladatai közé tartozik. Megőrizhették, felkelthették volna sokan az évezredek Homérosz-fordítói közül, akik között számos nagyszerű költő is volt. Főként az utóbbiak tehettek volna meg könnyűszerrel – ha fontosságát fölismerték volna, ha ilyen igényt egyáltalán támasztottak volna önmagukkal szemben. Egyikük sem tette. Nem tették azok a fordítók sem még a legutóbbi időben sem, akik pedig filológusok vagy filológusok is voltak, és akik nem mehettek, nem is mentek el hunyt szemmel, zárt füllel e homéroszi sajátosság mellett. Ezek az általuk tudósként számontartott s nemegyszer hatásukban is ragyogóan elemzett ismétlődéseket fordítóként egyszerűen elsiklasztották. Azt az esztétikai gyönyörűséget vonva meg ezzel az olvasótól, amelyet ők maguk bizonyítottan – maguk által bizonyítottan – élveztek. Nem mintha, főként a nagyobb sorcsoportok, teljes sorok azonosságát nem rögzítették volna sokszor is. Az ismétlődő helyek azonosságának következetes tolmácsolása, továbbá a kurtább egységekre, szópárookra, egyes szavakra kiterjedő, a költői célkitűzést szolgáló tudományos gond és aggály volt az, amiről eleve lemondtak.

Igy eshetett meg, hogy mikor már az említett zenei hatás motívumjátékáról Calhoun igen helyesen azt az

észrevételét is közölte, amely szerint az állandóan ismétlődő sorok nagyobb száma egy-egy jelenet bevezetésében az illető jelenet fontosságát jelzi, ugyanakkor filológiai-lag nem képzetlen új német fordítók továbbra is következetlenek maradtak: az eposz részecskéinek e különleges egyensúlyát biztosítani elmulasztották. S az olyan, az antikvitásban otthonos, nagy tehetségű szépirod., mint Robert Graves, prózában fogalmazott, de a költői közvetítés címére igényt tartó *Ilíasz*-fordításában a sztereotip mondatokról, sőt jelzőkről épp akkor mond le – szándékosan –, amikor régészek, nyelvészek, irodalomtörténészek a homéroszi nagyobb – és apróbb! – szimmetriában e geometrikus kor vázafestészetének ikerpárját kezdik felfedezni (Whitman, Webster). Ami önmagában is elég volna a fordító számára ahhoz, hogy a maga nyelvén e szimmetriák hív megvalósításának már nem is kalandját, kísérletét, hanem egyre nyilvánvalóbban magától értő feladatát elvégezni igyekezzék. Ehhez – ismétlem – a testvérművészetek egyeztetése, a korukhoz-tartozásuk jegyeivel való törődés is elegendő indok volna.

Holott többről is van itt szó: a világ, az élet, a természet és az emberi természet szimmetriáinak felismeréséről. Vagyis arról, ami e vázáképek szerkezete és a homéroszi eposz szerkezete mögött egyképpen ott van mint közös ihlető.

És még ennél is többről: e szimmetria igényéről.

Gyanításáról ott is, ahol nem azonnal tűnik szembe; fölfedezni-óhajtásáról.

Erkölcsiekben pedig: megvalósításának szándékáról és képességéről, erejéről.

A homéroszi eposznak akkor kellett és lehetett megszületnie, amikor – a városállamok kialakulásakor és továbbfejlődésük küszöbén – a hallgatóság számára már nem adhatott kielégítő erkölcsi választ valamely bármilyen nagy és jelentős hős történetének krónikázó-időrendi elbeszélése. A homéroszi eposzszerkezet nem jött

Adrasztosz, a Thébát ostromló két hős egyike: gyors
lova mentette meg, Areión, melyet Poszeidónnak egy
Harpüia szült.

Mekiszteusz, Talaosz fia, Adrasztosz testvére.

Óidipusz, Théba királya.

Euénosz, Iészón fia, Thoásznak unokája volt.

Parisz ítéletére Homérosz egyedül itt utal.

*Moir*a, sors-istennő; Moirák: a Párkák.

Ílosz, Trója ősi királya. Trósz fia, Láomedón apja.

Makar, Aiolosz fia, Hellén unokája, aki az aiolokat
Leszbosz szigetére vezette.

Niobé, Tantalosz leánya; Apollón és Artemisz anyjával;
Létóvai vetélkedett, ezért gyermekeit Apollón és Arte-
misz lenyilazta. Niobé a mítosz szerint a Tmólosz
hegységhez tartozó Szípülosz hegyen, Lüdiában, köny-
nyeket ontó sziklává változott.

Akhelóosz, Lüdiában eredő folyó.

TARTALOM

Kalauz az <i>Íliász</i> -hoz	7
ELSŐ ÉNEK	
A dögvész. Akhilleusz haragja	27
MÁSODIK ÉNEK	
Agamemnón álma. A népgyűlés. A hajók felsorolása	43
HARMADIK ÉNEK	
Eskükötés. Szemléltetés a falról. Alexandrosz és Menelaosz párviadala	65
NEGYEDIK ÉNEK	
Esküszegés. Agamemnón hadiszemléje	77
ÖTÖDIK ÉNEK	
Diomédész vitézkedése	91
HATODIK ÉNEK	
Hektór és Andromakhé	114
HETEDIK ÉNEK	
Hektór és Aiász párviadala. A holtak összeszedése	128
NYOLCADIK ÉNEK	
Félbehagyott harc	141
KILENCEDIK ÉNEK	
Követség Akhilleuszhoz	156
TIZEDIK ÉNEK	
Dolón elfogása	175
TIZENEGYEDIK ÉNEK	
Agamemnón vitézkedése	190
TIZENKETTEDIK ÉNEK	
A fal megostromlása	212
TIZENHARMADIK ÉNEK	
Harc a hajóknál	224

TIZENNEGYEDIK ÉNEK	
Zeusz rászedése	245
TIZENÖTÖDIK ÉNEK	
Visszaűzés a hajóktól	259
TIZENHATODIK ÉNEK	
Patroklosz halála	278
TIZENHETEDIK ÉNEK	
Meneláosz vitézkedése	300
TIZENNYOLCADIK ÉNEK	
Akhilleusz pajzsa	320
TIZENKILENCEDIK ÉNEK	
Akhilleusz és Agamemnón kibékülése	336
HUSZADIK ÉNEK	
Az istenek harca	347
HUSZONEGYEDIK ÉNEK	
Harc a folyóknál	360
HUSZONKETTEDIK ÉNEK	
Hektór halála	376
HUSZONHARMADIK ÉNEK	
Versenyek Patroklosz tiszteletére	389
HUSZONNEGYEDIK ÉNEK	
Hektór kiváltása	412
JEGYZETEK	433

Következő kiadványaink:

Jókai Mór:

EGY HÍRHEDETT KALANDOR
A XVII. SZÁZADBÓL

„Jókai Móra nem alkalmazhatóak sem a valóság, sem Arisztotelész törvényei. Az EGY HÍRHEDETT KALANDOR történetének olvasója egycsapásra a féktelen romantika útvesztőiben találja magát, amiből levegő után kapkodva és álmélkodva bukkan majd elő. Az Ezeregyéjszaka hőseinek minden csodálatosságát hatványozott mértékben ruházza Jókai egyetlen személyre, aki egyszerre hős és hitvány, gyengéd és barbár, becsületes és álnok hitszegő. A szatíra és regényesség párhuzamos adagolása Jókai regényét Meredith *Shaving of Shagpat*-jához teszi hasonlóvá. Az események úgy torlódnak egymásra, mint az álmokképek; noha valótlanágukat tudjuk, mégis hiszünk bennük. A gánccsokkodó olvasó tűnődve kérdezhetné a szerzőt, hogyan teremtette e lenyűgöző légkört? Hogyan fűzte össze e töméntelen kalandot egy könnyes-vidám történetté, ahol az olvasó érdeklődése soha nem lankad, s az álmvilág ábrándjai nem foszlanak szét?”

Ez a kritika a *The Daily News*-ban jelent meg – több mint hetven éve. A külföldön is nagy sikerű könyvről szinte minden lényegest elmond; értékelése ma is helytálló. A mű világirodalmi mércével mérve is a legjobb, legszínesebb kalandregények egyike.

BETHLEN KATA ÖNÉLETÍRÁSA

18. századi memoáriródmunk egy legmeggrázóbb műve *Bethlen Kata önéletírása*. Saját életének egymást követő tragédiái, betegségei, házassága, férje és gyermekei halála, családtagjaitól elszenvedett megaláztatásai és mindemellett Erdély gondjai, a korszak küzdelemre kényszerítő nehézségei rajzolódnak ki emlékirata lapjain. Mártíromságra hajlamos természete a vallásosságban keres menedéket. Memoárjából nemcsak a magára maradt asszony keserű sorsát ismerjük meg, hanem több század messzeségéből fölfénylenek a korabeli Erdély mindennapos gondjai: birtokviszonyok, természet⁵ csapások, kollégiumok, könyvtárak, diákok, prédikátorok sorsa.

„Árva Bethlen Kata – írja Németh László –, valahonnét az irodalomtörténet sarkából dereng a neve... Aki ezt az életrajzt írta, nemcsak nagy lélek, de nagy író, Mikes és Faludi közé illő. Íráságban kevesebbel marad el mögöttük, mint amennyivel lélekben felülmúlja őket. Őt ismerve, eggyel több okunk van a 18. századot Magyarországon is a művelt próza századának tekintenünk.”

Pausztovszkij

ROMANTIKUSOK

Konsztantyin Georgijevics Pausztovszkij (1892–1968), a szovjet-orosz prózaíró immár klasszikusa 1916-ban kezdte írni *Romantikusok* című első regényét. A könyv lassan készült, egy nagy történelmi korszakforduló esztendeiben. A maga nemzedékét, az akkori huszonéveseket írta meg benne Pausztovszkij, ábrándozásait, rajongásait, örömeiket, szomorúságait, azt, hogy hogyan keresik önmagukat és helyüket egy ellentmondásos világban. Makszimov, Winkler, Staszewski egy értelmiség nemzedék erejével és gyöngeségével igyekezik utat lelteni a valóságban, álmok, fények és árnyékok között. Nem is igen rejtett önvallomás a *Romantikusok*: a könyvet át- meg átszövi Pausztovszkij életének eseményei, amelyeket majd évtizedekkel később a *Letűnt esztendők*, a *Nyugtalan ifjúság*, az *Új korszak hajnalán*, a *Nagy várakozások kora* című memoár-kötetekben ír meg ismét dokumentális hitelességgel. Érdekes sorrend: előbb regény egy adott korszakról, jóval később: emlékezőések kötetei. A *Romantikusok* – bár különösen az első felében sok még benne a fiatalos írói szertelenség – lírájában, költői nyelvén és mozaik-építkezésben már sejtetni a későbbi nagy mestert.

ISBN 963 15 3191 0
ISSN 0133-1183

Szépirodalmi Könyvkiadó
Felelős kiadó Illés Endre igazgató

Athenaeum Nyomda, 85.2332 Budapest, 1985

Felelős vezető Szilávik András vezérigazgató

Felelős szerkesztő Sebes Katalin

Képszerkesztő Kiss Marianne

Műszaki vezető Ginács László

Műszaki szerkesztő Tóth Attila

A fedélen Murányi István sorozattervének felhasználásával
korinthuszi bortartó edény harcosokat ábrázoló
részlete szerepel.

919. kötet. Megjelent 18,76 A/5 ív terjedelemben

Sz 4333-d-8587

„Homérosz Íliásza a trójai háború kilencedik évében kezdődik... Az eposz voltaképpen tárgya Akhilleusz haragja: a fővezér és a legnagyobb görög hős végzetes civódása. De e köré mesteri szilárdsággal megkomponálva az egész trójai háborút élénk állítja a költő. Mint Horatius mondja híres poétikai levelében, Homérosz in medias res, a »cselekmény kellős közepébe« ragad magával. De visszapillantásokból, egy-egy régi lépés végzetes következményeiből az előzményeket is tisztán látjuk. Az eposz bevégeződik Akhilleusz és Agamemnón kibékülésével és a legnagyobb trójai hősnek, Hektórnak, Priamosz fiának halálával, illetve temetésével. De a jóslatok mellett maga a cselekmény logikája a háború végét is jelzi: nemcsak azt látjuk előre, hogy Hektór megölésével Akhilleusz végzete is betelt, és nincs már messze az az idő, mikor ő is elesik Parisznak nyilától sebezve; Trója pusztulása, Priamosz ősz fejének megcsúfolása és a kis Asztüanax kegyetlen halála mint állandó komor árnyék kíséri sötéten az eposz cselekményét.”

Trencsényi-Waldapfel Imre

Szépirodalmi Könyvkiadó